

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ
І ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ ВЧЕНИХ**

**Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2020**

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту педагогіки і психології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 8 від 22 травня 2020 року)*

За загальною редакцією – професора Т. О. ОЛЕФІРЕНКА

Редакційна колегія:

- В. І. Бондар* – академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
С. Д. Максименко – академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор;
О. В. Бернацька – кандидат педагогічних наук, доцент;
І. М. Євченко – кандидат психологічних наук, доцент;
І. О. Лапченко – кандидат психологічних наук, доцент;
І. О. Луценко – доктор педагогічних наук, професор;
Л. Л. Макаренко – доктор педагогічних наук, професор;
М. М. Марусинець – доктор педагогічних (кандидат психологічних) наук, професор;
О. В. Матвієнко – доктор педагогічних наук, професор;
О. Я. Митник – доктор педагогічних наук, професор;
І. М. Овдієнко – кандидат психологічних наук, доцент
Т. О. Олефіренко – кандидат педагогічних наук, професор;
Ю. О. Приходько – доктор психологічних наук, професор;
Л. В. Савенкова – кандидат педагогічних наук, доцент;
М. С. Севастюк – кандидат педагогічних наук, доцент;
Г. В. Семеренко – кандидат філологічних наук, професор;
С. В. Страшко – кандидат біологічних наук, професор;
О. Л. Шевнюк – доктор педагогічних наук, професор;
І. М. Шапошнікова – кандидат педагогічних наук, професор;
Г. Г. Цветкова – доктор педагогічних наук, професор.

**А 43 ПСИХОЛОГІЧНИЙ І ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС: НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ВЧЕНИХ :** збірник матеріалів конференції / за заг. ред. проф.
Т. О. Олефіренка. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020.
– 344 с.

До збірника ввійшли матеріали учасників Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції “*Актуальні проблеми психології розвитку особистості*”, у яких науковці розглядають актуальні питання теорії, методології й практики психології розвитку особистості в умовах соціальних та інформаційних змін.

Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, практиками, здобувачами вищої освіти в галузі психології, педагогіки та дотичних до них наук.

УДК 159.923: 316.612:37.015.311(06)

- © Автори статей, 2020
© Редакційна колегія, 2020
© Вид-во Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова, 2020

Використання елементів естетотерапії під час інтерактивних занять з психології підвищують настрій, сприяють розвитку навичок самопізнання, розкривають творчий потенціал, розвивають навички взаємодії, підвищують емпатійність по відношенню один до одного.

Загалом, використання технік даного напрямку сприяють духовному та творчому розвитку, що в свою чергу, впливає на емоційну стійкість людини. Особистість, яка вміє бачити, цінувати та створювати красу, має більше внутрішніх ресурсів для подолання стресу.

Застосування естетотерапії на заняттях психолого-педагогічного циклу розвиває стресостійкість у студентів педагогічних спеціальностей, що в майбутньому сприятиме зниженню рівня професійного вигорання.

Висновки. Таким чином стрес слід розуміти як емоційний стан, що виникає в напружених обставинах і негативно впливає на життєдіяльність людини. У зв'язку з чим актуальним є питання попередження дистресу та розвитку адаптаційного потенціалу майбутніх педагогів. В цьому широкі можливості мають техніки естетотерапії, які підвищує настрій, сприяють самопізнанню, розкривають творчий потенціал, розвивають навички взаємодії, підвищують емпатійність та емоційну стійкість.

Використана література:

1. Білова М. Е. Психологічні особливості осіб з різним рівнем стресостійкості (на прикладі працівників стресогенних професій) : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Одеса, 2007. 20 с.
2. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Психологічні особливості стресостійкості представників стресогенних професій (на прикладі працівників приватних охоронних структур) *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*, 2013. Т. 149. С. 49-56. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2812/Bodnar_psykholohichni_osobl_yvosti_stresostiikosti.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Лебідь Н. Стресостійкість як особистісна властивість керівників-лідерів закладів середньої освіти : навчальний посібник. Київ : ДП "НВЦ "Пріоритети", 2016. 36 с.
4. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2012. 328 с.
5. Сельє Г. Стресс без дистресса. Рига : Виеда, 1992. 112 с.
6. Федій О. А. Естетотерапія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 256 с.

УДК 159.923:159.9.019

Лапченко І. О.

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ З ПОЗИЦІЙ РІЗНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАПРЯМІВ

У психології проблема розвитку особистості в різних напрямках, підходах, теоріях має особливе тлумачення. Зокрема, визначення змін, які є показниками

розвитку, пошук та вивчення детермінантів цього процесу. Ця фундаментальна проблематика викликає інтерес у досвідчених вчених та молодих науковців.

В різних психологічних теоріях розвиток визначається як процес лінійний та поступальний, або спіралеподібний та гетерогенний. Однозначно є недостатнім обмеження розвитку особистості накопиченням кількісних змін як його показників. Згідно з таким розумінням по-різному визначаються й чинники процесу на різних етапах онтогенезу, а також можливість їхнього пізнання і, відповідно, керування ними.

Представники педології підкреслювали, що показниками розвитку дитини є дозрівання її здібностей, рис характеру та інтересів, внаслідок чого вирішальним чинником цього процесу є спадковість. Вони наголошували, що рівень розумового розвитку, властивий дитині певного віку, можна визначити за допомогою арифметичних розрахунків кількості вирішених тестових завдань, а відповідність віковим нормам встановлюється шляхом статистичного порівняння.

З цієї ж позиції Ж. Піаже в основу своєї теорії поклав положення про дозрівання інтелектуальних здібностей особистості від сенсомоторної стадії до стадії концептуального мислення і формальних операцій. Психологічні механізми інтелектуального розвитку особистості Ж. Піаже використовуються сучасними психологами і педагогами не стільки для встановлення рівня розвитку дитини, скільки у формувальних та навчальних цілях. Зокрема, егоцентризм дитини як особливість її мислення, перехід її міркувань від реалізму до релятивізму як розуміння мінливості світу та суб'єктивності знань, що свідчить про беззаперечність необхідності врахування спадкових і генетично обумовлених чинників розвитку особистості. А дослідження Л. Виготського, В. Давидова, Г. Костюка, С. Максименка доводять, що дитина здатна пройти описані стадії розумового розвитку прискорено за умови спеціально організованого навчання з урахуванням індивідуальних варіантів розвитку кожної дитини.

Прихильників здобули думка щодо визначальної ролі навчання і виховання як соціальних факторів розвитку особистості. Дж. Локк образно описав душу дитини як білу воскову дошку, на якій відбивається її досвід, що й знаменує собою її розвиток. Тому в центрі уваги дослідників знаходяться варіанти і зразки такого досвіду, а також методи його формування та закріплення без зв'язку з природними задатками особистості.

В цьому трактуванні чимало зробили представники біхевіоризму, які предметом свого пошуку називали не свідомість людини, а її поведінку, у зв'язку з чим формування індивідуального досвіду та його психологічні механізми, закони й складають процес розвитку особистості взагалі. Іншими словами, провідним у розвитку дитини є тренування, в процесі якого вона навчається розмовляти, оперувати предметами, діяти у звичних умовах, що забезпечуватиме її пристосування до нових, невизначених до кінця обставин.

Лише необіхевіористи акцентують увагу на тому, що продуктивність зовнішнього впливу і відповідного тренування зумовлюється певним чином потребами, інтересами та психофізіологічними станами дитини. Тобто внутрішні чинники та зовнішні фактори є взаємопов'язаними, чим й забезпечується поступовий розвиток особистості. Однак, на жаль, внутрішні інстанції часто трактуються як непровідні змінні, як залежні від зовнішніх впливів. Саме тому продовжується пошук відповіді на запитання, що скеровує поведінку дитини в

конкретній ситуації – впливи значущого оточення або внутрішнє очікування успіху чи невдачі, мотиви, вольові якості тощо.

Як відмічає С. Д. Максименко, “основний корпус уявлень про розвиток особистості і психіки, сформований роботами З. Фрейда і його соратників, істотно доповнений і трансформований у теорії об’єктних відносин (М. Кляйн, М. Малер, Д. В. Винникотт), его-психології (Г. Фрейд, Х. Кохут, Е. Еріксон), індивідуальній психології А. Адлера і юнгіанстві, структурному психоаналізі (Ж. Лакан, Ж.-А. Міллер)” [2, с. 9]. Розвиток особистості у класичному психоаналізі визначається як диференціація Его-свідомості і самосвідомості, як встановлення стійкої системи взаємостосунків Его з соціальним оточенням. Рушійною силою розвитку особистості стає її активність, в основі якої знаходяться її біологічні потреби, сексуальні та інші інстинкти. Тому зростання рівня усвідомленості через “диференціацію – ускладнення і роздроблення, поділу на частини” (С. Д. Максименко) – вважається прогресом, а його зниження – регресом. З віком змінюється співвідношення між прагненням особистості до отримання задоволення та прийняттям відстрочування моменту задоволення, а також дотримання особистістю у своїй поведінці принципу реальності. При цьому перехід від принципу задоволення до принципу реальності можливий лише за умови, коли психічні функції досягнуть певного рівня розвитку. Розвинуті пам’ять, мислення, уява особистості закріплюють її досвід, формують здатність до передбачення та розуміння меж фантазії та реальності. Психологічні механізми наслідування, ідентифікації, інтроекції, механізми соціалізації забезпечують утворення ефективного Над-Я особистості, що й виступає показником її розвитку.

Е. Еріксон створив на основі епігенетичного принципу цілісну концепцію вікового розвитку людини. Даний принцип означає розуміння послідовності процесів розвитку, які є універсальними для людства і які супроводжуються кризою, що потребує розв’язання на кожній стадії. Крім того, особистість розвивається поетапно, що зумовлюється її готовністю до зростання, розширення світогляду і соціальної взаємодії. Наприклад, комплекс поживлення новонародженого сприймається як стимул для розширення комунікативного кола в діаді мама – дитина. Отже, розвиток в епігенетичному розумінні відбувається в процесі тісного інтерактивного обміну особистості та її навколишнього середовища.

Л. С. Виготський трактував розвиток особистості як безперервний процес саморозвитку, який характеризує безперервне виникнення нових утворень, відсутніх на попередніх етапах. О. М. Леонтьєв визначав особистість не за внутрішніми або зовнішніми умовами, не за їхньою сукупністю, а за змістовним процесом, в якому вони переломлюються і виступають як внутрішнє співвідношення в самому розвитку особистості [1, с. 200]. Г. С. Костюк розкриває розвиток особистості не стільки через засвоєння та інтеріоризацію зовнішніх впливів, скільки через переробку засвоєного, його систематизацію, що призводить до цілісних змін особистості, її становлення як суб’єкта міжособистісних стосунків, пізнання і праці, носія суспільних відносин.

На початку 21 стол. у світовій психологічній науці склалися нові теоретичні підходи до пояснення сутності, причин і механізмів змінювання та розвитку особистості: структурний підхід Е. Півчевича, теорія втілення (або матеріалізації) Р. Рорті, теорія розвинутого контекстуалізму (засновники – Р. Девіс, Т. Міллон, Р. Лернер, Д. Форд), конструктивістська психологічна концепція Р. Баумастера,

Дернерський напрям досліджень, концепція особистісного змінювання П. В. Лушина, теорія трансформації особистості М. Ш. Магомед-Емінова, теорія самодетермінації суб'єкта. Остання з них розробляється у вітчизняній психології (Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, В. В. Рибалка, В. А. Роменець, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Т. С. Яценко та ін.). Вона ґрунтується на положенні про те, що особистість володіє свідомістю та системою психічних властивостей, які внутрішньо визначають її поведінку [3, с. 12].

Висновки. Розвиток особистості – безперервний процес змінення, який характеризується примноженням кількісних змін, що ведуть до якісних перетворень у становленні особистості, її ціннісного ставлення до навколишнього світу та самої себе.

Використана література:

1. Леонтьев А. Н. Философия психологии. Из научного наследия. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1994. 228 с.
2. Максименко С. Д. Психоаналітичні теорії розвитку особистості та психіки. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Випуск 28. С. 7-20.
3. Мороз Л. І. Професійно-психологічний тренінг у становленні особистості фахівця (на прикладі працівників ОВС): монографія. Івано-Франківськ : ЗАТ Надвірн. друк., 2007. 312 с.

УДК 613.86:578

Ларін Д. І.

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА В УМОВАХ КОРОНАВІРУСУ: ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

За час свого існування психологічна служба, як система надання психологічної допомоги пройшла від етапу становлення до розвитку своєї діяльності у всіх сферах державного сектору, зокрема і в системі освіти. Однак, враховуючи умови світової пандемії та вимоги сучасного інформаційного суспільства перед фахівцями психологічної служби постає виклик щодо зміни формату та якості надання психологічних послуг [4].

Психологічна служба покликана забезпечувати охорону психічного здоров'я не лише за кризових умов, саме таку мету наводить В. Г. Панок: *“Психологічні служби, як складові державної системи охорони психічного і соціального здоров'я громадян, покликані надавати соціальну і психологічну допомогу особистості не тільки у кризові моменти її життя, а й у процесі розвитку і саморозвитку. При цьому мова йде про кваліфіковану допомогу, допомогу, що здійснюється”* [8, с. 6].

Однак, в ситуації, що склалася в Україні та світі перед фахівцям психологічної служби постає новий виклик – надання психологічних послуг он-лайн через сучасні платформи Zoom, Skype, Viber. А це, вимагає від фахівців інформаційної грамотності та ставить на часі запити пов'язані з корона вірусом. Станом на 10